

CHARISMATISCHE ERVARING EN CHRISTELIJKE MYSTIEK

HOOFDSTUK IV

van de tekst die dr. Patrick Lens gebruikte in 2008

voor zijn colleges aan de VU over Christelijke mystiek en Charismatische Theologie.

INHOUD

1. Fenomenologie van de charismata.

(1) Tongentaal.

(2) Profetieën.

2. Theologisch kader.

(1) De zeven gaven van de Heilige Geest.

(2) De vruchten van de Heilige Geest.

(3) De charismata in de theologie van Thomas van Aquino.

(4) Behoren de charismata tot de mystieke orde?

- LITERATUURLIJST (en voetnoten)

In dit hoofdstuk brengen we een meer systematische benadering van de verhouding tussen de charismatische ervaringen en de christelijke mystiek. In welke mate is de christelijke mystiek relevant voor de Charismatische Vernieuwing? Kunnen christelijke mystici zoals bv. Teresia van Avila ons hier iets over leren? Dat was de uitgangsvraag van onze cursus. Vorig hoofdstuk heeft hopelijk duidelijk gemaakt dat dit zeker het geval is: christelijke mystici kunnen ons wel degelijk iets zeggen over de charismata en hoe zij functioneren. Het lijkt ons zelfs dat ze onmisbare gidsen en herders zijn voor een goed functionerende charismatische pastoraal. Maar ook de klassieke theologische traditie van de katholieke kerk verschaft ons enkele elementen van reflectie, m.n. over de vraag over de verhouding tussen charismata en mystiek: zijn de charismata zonder meer mystieke ervaringen?

1. Fenomenologie van de charismata.

Men heeft van de charismatische vernieuwing het beeld van enthousiaste mensen, biddend en zingend met opgeheven handen. Zij zeggen profetieën en spreken in tongen. Soms gebeuren er merkwaardige fenomenen zoals de "rust in de Geest" of allerhande genezingen. Hoe moeten we dit evalueren?

Onze stelling is dat men een zeker parallellisme kan zien met de ervaring van grote mystieke auteurs zoals bv. Ignatius van Loyola en Teresia van Avila, zonder van deze auteurs charismatici "*avant la lettre*" te maken. Men kan trouwens zeggen dat elke spiritualiteit charismatisch is zonder die per se te willen inpassen in de spiritualiteit van de charismatische vernieuwing. We beperken ons hier tot een vergelijking tussen de uitoefening van de charismata en de mystieke ervaringen. We zullen hier slechts twee bijzondere charismata bespreken: de tongentaal en de profetie.

(1) Tongentaal.

Zeer typisch voor de charismatische vernieuwing is de tongentaal. Zoals gezegd vinden we daar sporen van bij Teresia van Avila (*Mijn Leven*, 16,3), maar ook bij Ignatius van Loyola, m.n. in zijn *Geestelijk Dagboek* in de periode tussen 11 en 28 mei 1544. Hij spreekt daar over de zgn. "*loquela*". Hij beschrijft het als een "innerlijk spreken". Hij spreekt ook over een "tweevoudig spreken": misschien zijn eigen spreken in eenklank met dat innerlijke spreken? Augustinus spreekt er ook over. In zijn commentaren op Ps. 32 en Ps. 94 spreekt hij over het "jubelen": "*in jubilatione cantare*". Het is een zingen dat zich richt tot de onuitsprekelijke God. Men laat a.h.w. de lettergrepen varen en men zingt, los van zijn eigen woorden. (Bentivegna, 49-50)

Het is historisch helemaal niet zeker of hier hetzelfde bedoeld wordt als wat men in de Charismatische Vernieuwing onder tongentaal verstaat, maar het lijkt ons wel zo te zijn. Tongentaal is bidden, meestal zingend, in lettergrepen die men zomaar aaneenrijgt. Je kan het zien als een soort religieuze zelfexpressie, genadevol gedragen op de "vleugels van de Geest". Normaal is dit niet in de globale huidige kerkelijke praktijk. Sommigen zullen het zelfs zien als een psychische afwijking. In een bepaald "psychologisch woordenboek" lazen wij onder het lemma "glossolalie" dat het kon gaan over één of ander psychisch ziektebeeld! Maar volgens de ervaring van de Charismatische Vernieuwing betreft het hier niet per se het vertolken van klanken die men op een soort "schizofrene wijze" innerlijk verneemt. Het is ook niet per se een "extatisch" spreken, laat staan een spreken van (bestaande) vreemde talen die door degene die ze

(extatisch) uitspreekt niet gekend zijn (xenolalie), alhoewel er in de Charismatische Vernieuwing wel getuigenissen over zijn.

Maar misschien bestaat er wel zo iets als een soort fluctuatie, een soort gradatie in het spreken van tongen, gaande van religieuze zelfexpressie tot extatisch spreken. Bij de mystici zou dit laatste wellicht eerder het geval zijn. Toch staat het als verschijnsel minder ver van het leven af dan je zou denken. Tongentaal lijkt een soort kindertaal te zijn. Maar spreekt niet iedereen tongentaal die met kleine baby's in contact wil komen? Het verschijnsel van de tongentaal is ook verwant met het Gregoriaans. Tot in de 9^e eeuw bestond er hier en daar het gebruik om de laatste lettergreep van het alleluia van Pasen te verlengen door spontane maar geïmproviseerde samenzang. (Sullivan, 243) Tot op heden heet die laatste lettergreep van het Gregoriaanse alleluia trouwens de "*jubilus*"!

Je kan verschijnselen als tongentaal dus zonder angst om hen tekort te doen, ook rustig "demythologiseren". Nemen we maar aan dat er menselijke, psychische factoren in meespelen. Maar wat zou dat? Kunnen we niet gewoon aannemen dat Gods genade inspeelt op wat er in de natuur van de mens voorhanden is? Maar in een werkelijk mystieke ervaring komt het allemaal van een veel dieper niveau, uitgezuiverd, los van al te menselijke zelfzuchtige betrokkenheid of eventueel psychisch ziekelijke factoren. Bij mystici zoals Teresia gaat het blijkbaar om iets dat hen overvalt en aangrijpt en hun intellectuele vermogens gedurende die tijd "in slaap" brengt. Je zou het bij Teresia's gebedservaringen in het vijfde verblijf of zesde verblijf kunnen situeren (de slaap van de vermogens).

Maar van de andere kant blijkt uit de charismatische praktijk dikwijls dat een gemeenschap of een groep op een bepaald moment op merkwaardige wijze op dezelfde golflengte kan zitten en op zeer harmonieuze wijze samen zingt, zonder voorbereiding. Toch is tongentaal geen toestand van massahysterie, verre van: dikwijls begint het zelfs nog eerder vanuit het naakte geloof, soms zelfs vanuit de tegenzin; men moet zich niet zelden overwinnen. In charismatische kringen wordt zelfs gezegd dat je dit kan oefenen. Tongentaal gaat ook niet altijd gepaard met emotie. Het kan wel iets heel diep raken in het psychische niveau of emoties losmaken. Toch zit er een spirituele dimensie onder, niet zozeer in de ervaring zelf, maar wel in de innerlijke houding die dit veronderstelt. Een auteur als Teresia van Avila zal hier trouwens sterk op insisteren. Tongentaal is eigenlijk het loskomen van het intellect (evenwel zonder dat dit vermogen uitgeschakeld wordt; dit gebeurt enkel in de "extatische" fase) en het bewerkt een soort zuivering van de

geest. Waarom? Tongentaal is bidden met woorden die je niet begrijpt. Het is bidden vanuit de intenties van de Heilige Geest, ook al begrijp je die niet. Het is het loslaten van wat je zelf wil; je bidt immers niet meer voor je eigen intenties. Door de tongentaal te beoefenen breng je a.h.w. tijdens je gebed de offerande van je wil. Door het onsamenhangende van de lettergrepen uit te drukken, moet je soms wel heel wat menselijk opzicht overwinnen; in die zin maakt tongentaal je ook een behoorlijk stuk nederiger. Tongentaal raakt misschien ook aan andere spirituele tradities, bv. het chanten in de boeddhistische tradities. Maar waarom ook niet? Maar in de christelijke Charismatische Vernieuwing staat de lof van God centraal.

(2) Profetieën.

He begrip "profetie" krijgt in de charismatische vernieuwing een eigen invulling. Het is niet per se een voorspelling van de toekomst. Dikwijls gaat het om een soort Ik-boodschappen die iemand namens God spreekt, het zij in persoonlijke begeleiding, het zij in een gebedssamenkomst. Het kan ook een aansporing zijn of het citeren van een Schriftwoord, dat in een bepaalde context wel een heel eigen en zelfs verbazend persoonlijke en concrete klank kan krijgen voor degene voor wie de boodschap bestemd is, zonder dat degene die de boodschap "vertolkt" op de hoogte is van datgene waarover het gaat. Het "woord van kennis" lijkt hier een verdere ontwikkeling van te zijn en betreft blijkbaar soms heel concrete boodschappen over dingen die de ontvanger van de boodschappen (d.i. hij of zij die ze uitspreekt) niet kan weten. Het vraagt van degene die er voor open staat om zulke boodschappen door te geven, heel veel vertrouwen en nederigheid (je kan er eventueel ook glad naast zitten!)

Hoe ontstaan zulke boodschappen? Hoort de ontvanger iets? Blijkbaar gebeurt het meer via intuïtieve weg. Je zou hier ene beetje kunnen denken aan wat Teresia zegt over het "intellectueel visioen" dat zonder waarneming gebeurt. Bedoeling is blijkbaar wel loskomen van het verstand (wat niet hetzelfde is als anti intellectualisme!). We kunnen ook denken aan andere, niet-christelijke tradities, bv. boeddhistische praktijk van de zen-koan: die heeft tot doel het discursieve intellect te relativeren en te overstijgen, zelfs te breken, en zo dieper tot bewustzijn (of tot leegte van bewustzijn) te komen. Maar in de christelijke spiritualiteit of mystiek is leegte van bewustzijn eerder een middel dan een doel: in de christelijke geloofsvisie gaat het niet om de leegte op zichzelf, maar om een houding die helemaal open staat voor God en werkelijk naar Hem heeft leren luisteren.

Wat betreft het verband met de mystiek zouden we hetzelfde kunnen zeggen als wat we hierboven gezegd hebben i.v.m. de tongentaal: wellicht is er een verschuiving mogelijk, nu eens in de richting van het menselijke, genadevol gedragen door God, dan weer eerder in de richting van God, waardoor zijn spreken ook klaarder wordt of waardoor men in ieder geval intuïtief sterker gewaar wordt dat het spreken werkelijk van God komt. Maar nogmaals: waarom zouden ook hier niet de genade en de natuur perfect op elkaar kunnen inspelen, al naargelang de persoonlijke spirituele groei van degene die het charisma van de profetie beoefent?

2. Theologisch kader.

Waar moet je de charismata juist situeren? Hoe is hun verhouding tot de mystiek? Bedoeling van deze cursus was o.a. na te gaan in hoeverre de theologische traditie hier iets over zegt. We gaan hiervoor even te rade bij Thomas van Aquino.

(1) De zeven gaven van de Heilige Geest.

Als we naar de klassieke theologie kijken, dan komen we tot de conclusie dat in de Charismatische Vernieuwing, waar men eerder op de charismata gericht is, dikwijls iets vergeet wat in de klassieke theologie belangrijker lijkt, nl. de gaven van de Heilige Geest zoals die beschreven staan in Jes. 11, 2: de gaven van wijsheid en inzicht, raad en sterkte, kennis en ontzag voor de Heer. De kerkelijke traditie is ertoe gekomen om zeven gaven van de Heilige Geest te onderscheiden: wijsheid en inzicht, raad en sterkte, kennis en vreze Gods, en vroomheid. Thomas spreekt er over in *Summ. Theol.* II I, q. 68, in de context van zijn denken over het morele handelen van de mens. De lijn die hij volgt is zo: eerst spreekt hij over de zaligheid als doel van het menselijk handelen, dan bestudeert hij de natuur van de menselijke handelingen en de hartstochten van de menselijke natuur. Dan bespreekt hij de deugde die God in de harten van de mensen die ontvankelijk zijn voor zijn genade grondvest; deze deugde bewerken een soort "gewoonte" (*habitus*) die naar het goede gericht is. Deze goede gewoonte, die als een soort structuur geworden is van menselijk handelen o.i.v. de genade, bloeit open in de gaven van de Heilige Geest (Jes. 11, 2) (q. 68), het beleven van de zaligsprekingen (q. 69) en de vruchten van de Heilige Geest (Gal. 5, 22) (q. 70). Pas daarna spreekt Thomas over de zonde en de wet. De gaven van de Heilige Geest zijn reeds "passieve" gaven, d.w.z. geheel geschonken door God. Zij richten het menselijke handelen en maken het meer "bovennatuurlijk" of

genadevol. De gaven van de Heilige Geest geven een soort "habituële" gevoeligheid voor de dingen van God en voor de wijze waarop Hij tussenkomt door de kracht van zijn Geest. (Sagne, 61) Tegelijkertijd zijn ze heel praktisch. "Wijsheid" is een soort "smakende" kennis van God (*"sapientia"* komt van *"sapere"*, wat "smaken" betekent); het is een soort gevoelig worden voor God. De gave van "inzicht" geeft toegang tot het mysterie van God en zijn mysterieus zijn en handelen. "Raad" geeft op basis hiervan inzicht in de manier van handelen, in het nemen van bovennatuurlijke beslissingen. De gave van "sterkte" geeft ook de kracht om dit daadwerkelijk in praktijk om te zetten. "Kennis" heeft meer betrekking op binnentreden in de intimiteit van Gods wezen zelf (de relatie van Vader en Zoon in de Heilige Geest, cf. Sagne, 63). "Vreze Gods" en "vroomheid" zijn twee facetten van hetzelfde: een houding die, schroomvol, uit eerbied en uit liefde, niet uit angst, rekening houdt met Gods presentie en die ertoe leidt dat mensen hun leven inrichten vanuit het contact met God en zo vaste vorm aan hun leven geven (de woorden "vroom" en "vorm" zijn etymologisch met elkaar verbonden, terwijl het Latijnse *"pietas"* dan weer iets uitdrukt van de (kinderlijke) gehechtheid aan God die in de gave van vroomheid besloten ligt).

(2) De vruchten van de Heilige Geest.

Dan zijn er nog de "vruchten" van de Heilige Geest. Thomas spreekt er over in *Summ. Theol.* II II, q. 70. Zij schijnen eerder iets uit te drukken van het resultaat van de inwerking van Gods Geest. Tevens zijn het ook onderscheidingscriteria die ons iets zeggen over de authenticiteit van de uitstorting van de Geest en van de manier waarop die ontvangen werd: als die uitstorting van de Geest niet leidt tot "liefde, vreugde en vrede, geduld, vriendelijkheid en goedheid, geloof, zachtmoedigheid en zelfbeheersing (cf. Gal. 5, 22), dan is er zeker iets mis. De vruchten van de Geest checken na of de uitstorting van de Geest die men ontvangt, leidt naar meer naastenliefde (hét grootste toetsingscriterium bij Teresia van Avila voor de mystieke ervaringen) en naar een meer ernstig doorleefd geloof. Het is ook niet voor niets dat Paulus in het middelpunt van zijn spreken over de charismata (1 Kor. 12) en de praktische organisatie van de charismata binnen de gebedsbijeenkomst (1 Kor. 14) zijn hooglied van de liefde plaatst (1 Kor. 13)!

(3) De charismata in de theologie van Thomas van Aquino.

Thomas van Aquino bestudeert de charismata nadat hij eerste de theologale deugden (geloof, hoop en liefde) en de kardinale deugden (voorzichtigheid, rechtvaardigheid, sterkte, matigheid) uitgebreid geanalyseerd en besproken heeft. Dan spreekt hij over de charismata: de profetie (*Summ. Theol. II II q. 171-174*), de extase (*Summ. Theol. II II q. 175*), de gave van talen (*Summ. Theol. II II q. 176*), de gave van het spreken of onderrichten (*Summ. Theol. II II q. 177*) en de gave van wonderen doen (*Summ. Theol. II II q. 178*). Eigenlijk spreekt hij niet over charismata, maar over genadegaven, gaven die zomaar gegeven worden (*gratis data*). Het zijn gaven die niet bestemd zijn voor persoonlijke heiliging, maar voor een dienst aan de kerk. Net zoals voor Paulus ziet Thomas van Aquino de profetie als de belangrijkste gave. Het is een gave die te maken heeft met kennis; van daar uit kan men spreken (bv. onderricht) en handelen (de gave van wonderen doen). Over de profetie zegt Thomas enkele belangrijke dingen. Hij maakt een onderscheid tussen twee types van profetie: een profetie die klaar en duidelijk van God komt en die zich a.h.w. oplegt aan degene die ze ontvangt. Maar Thomas sluit niet uit dat er soms ook psychische elementen in kunnen meespelen die dan onderscheiding behoeven. (*Summ. Theol. II II q. 171 a. 5*) Thomas zegt ook dat het feit dat God profetieën schenkt niet per definitie insluit dat de ontvangers van deze profetieën heilige of perfecte mensen zijn. Soms kunnen het zelfs zondaars zijn, zegt hij. Maar God geeft zijn gaven aan hen die ze het best kunnen ontvangen. (*Summ. Theol. II II q. 172 a. 4 ad. 4*) Als hij het heeft over spreken in talen, heeft hij het wel degelijk over het talenwonder (van Pinksteren), de xenolalie, en niet zozeer over de glossolalie. (*Summ. Theol. II II q. 176*)

(4) Behoren de charismata tot de mystieke orde?

Het is tijd nu om naar een conclusie van deze cursus toe te werken. Behoren de charismata tot de mystieke orde? Vanuit de klassieke katholieke traditie zou men eerder geneigd zijn te beklemtonen dat natuur en genade elkaar veronderstellen en samengaan, en dat je beiden nooit helemaal van elkaar mag scheiden. We zouden een soort mystieke "schaal van Richter" kunnen ontwerpen: de charismata staan ergens in het midden; zij zijn gaven van God, maar schakelen het menselijke niet uit. Soms geeft dit moeilijkheden. Onderscheiden is dan niet altijd even evident. Maar communiceert God niet via het menselijke? Wij pleiten hier om de charismata en hun werking in zekere zin een beetje te demythologiseren. Een charisma is geen meteorietinslag. God begenadigt de menselijke natuur en nodigt uit tot verdere groei. In die zin zijn charismata niet noodzakelijk uitdrukkingen van een heilig menselijk leven. Ze nodigen er wel toe uit en bepalen mee de kwaliteit van hun functioneren, zonder dat ze hiermee hun vruchtbaarheid verliezen. Maar

bij een mystieke ervaring schuift het "epicentrum" meer op naar het handelen van God en naar de "ontbloting" van de menselijke geest. Mystieke begenadiging begint vanuit een diepe crisis waarbij alles in vraag gesteld wordt, maar waarbij de gelovige mens loskomt van zijn eigen fundamenten en nu alles in de weegschaal legt voor God. Mystiek heeft te maken met overgave, voorbij lichaam en zinnen, aan het handelen van God. Maar dit kan alleen maar als de mens zichzelf leert verliezen en leert loskomen van de zonde in zijn leven.

LITERATUURLIJST.

- AURELIUS AUGUSTINUS, *Belijdenissen*, vert. en ing. door G. Wijdeveld, Baarn, 1988
- BAERS, J., BRINKMAN, G., JELSMA, A., STEGGINK, A., *Encyclopedie van de mystiek: fundamenten, tradities, perspectieven*, 2^e druk, Kampen/Tielt, 2003
- BARTELINK, G., *De bloeiende woestijn. De wereld van het vroege monachisme*, Baarn, 1993
- BARY, G., METZ, A. & VAN REE, K., *De weg van Dominicus*, Nijmegen, 2004
- BEATRIJS VAN NAZARETH, *Seven manieren van minne*, vert. R. Faesen, Kapellen, 1999
- BEATRIJS VAN NAZARETH, *De zeven manieren van Minne*, vert. J. Huls, Kampen/Gent, 2002
- BEGHEYN, P., *Verwondering en verlangen. De spiritualiteit van de jezuieten*, Hilversum, 1990
- BELL, T. (red.), *Honing uit de rots: Teksten van Bernard van Clairvaux*, Zoetermeer, 2001
- BENEDICTUS, *Regel voor monniken*, vert. F. Vromen, Slangenburger (St. -Willibrordsabdij), 1994
- BENOIT, J., *Meester Eckehart, Inleiding en bloemlezing*, Deventer, 1993
- BENTIVEGNA, G., *Effusion du Saint-Esprit et dons charismatiques. Le témoignage de Saint Augustin*, Nouan-le-Fuzelier, 1992
- BERNARD, C.A., *Le Dieu des mystiques*, Parijs, 1994
- BERNARD VAN CLAIRVAUX, *Een God om lief te hebben, Tekst en vertaling van De diligendo Deo*, vert. T. Rutten, inl. en comm. H. Blommestijn, Kampen/Averbode, 1997
- BERNARDUS VAN CLAIRVAUX, *Hij kusse mij met de kus van zijn mond. Preken 1-9 over het Hooglied*, vert. N. Visser, inl. J. Witkam, Kampen/Gent, 1999
- BISHOP, M., *Franciscus. Een biografie*, Baarn, 1974
- BLEI, K., *De charismatische beweging*, Kok, Kampen, 2006

- BLOMMESTIJN, H. & MAAS, F., *Kruispunten in de mystieke traditie*, 's Gravenhage, 1990
- BLOMMESTIJN, H., *Jan van het Kruis. Een spoor van liefde. Een gids in de woestijn*, Kampen, 2000
- BLOMMESTIJN, H. & HOOGERWERF, R., *Thomas Merton Een leven lang om geboren te worden. Mediteren met Thomas Merton*, Zoetermeer, 2001
- BORCHERT, B., *Mystiek: Het verschijnsel, de geschiedenis, de nieuwe uitdaging*, 2^e druk, Haarlem, 1994
- BRAEKERS, M., *Meesters in spiritualiteit. Meister Eckhart. Mysticus van het niet-wetende weten*, Averbode, 2007
- BRAS, K., *Mint de minne: Eros en Agape bij Jan van Ruusbroec*, Kampen, 1993
- BROERS, *Dwarsliggers in naam van God. Mystici van Hadewijch tot Hillesum*, 2e druk, Kampen, 2002
- CANTALAMESSA, R., *L'Esprit Saint dans la vie de Jésus. Le mystère de l'onction*, Parijs, 1987
- CASEY, *Naar God. Inleiding tot de praktijk van het bidden*, Tiel/Bonheiden, 2007
- CHOWNING, D., *Wie zal mij genezen? Jan van het Kruis antwoordt*, Gent, 2001
- COLIANDER, T., *De weg der asceten* (Monastieke cahiers, nr. 8), Bonheiden, 1978
- DARRICAU R., & PEYROUS, B., *Histoire de la spiritualité*, Parijs, 1991
- DARRICAU R., & PEYROUS, B., *La spiritualité*, 3e dr., Parijs, 1994
- DE BRUIN, C., PERSOONS, E. & WEILER, A., *Geert Grote en de Moderne Devotie*, Deventer/Zutphen, 1984
- DE DALMASES, C., *Magister Ignatius. Het leven van Ignatius van Loyola, stichter van de Jezuietenorde*, Tiel, 1990
- DE JESUS, C., *Geboren uit Gods adem*, Gent, 1985
- DE MEESTER, K. (ed.), *Ik ga het leven binnen*, Gent/Tielt/Amsterdam, 1975
- DE KEYZER, M., *Zo mooi vanbinnen. Ontdekkingsreis met Teresa van Avila*, 2^e dr., Sint-Niklaas, 2007
- DERKSE, W., *Een levensregel voor beginners*, Tiel, 2003
- DE STRIJCKER, E., *Beknopte geschiedenis van de antieke filosofie*, Antwerpen, 1967
- DUCHATELEZ, K., *Geschiedenis van de christelijke spiritualiteit. Zien hoe groot onze hoop is*, Averbode, 1995
- DUPRE, L., *Licht uit licht. Een inleiding in de christelijke mystiek*, Kapellen, 1983
- ECK, S., *Jetz-vous en Dieu. Initiation à Maître Eckhart*, Parijs, 2003
- ENGEL, U. (ed.), *Dominikanische Spiritualität*, Leipzig, 2000
- EVAGRE LE PONTIQUE, *Sur les pensées* (Sources chrétiennes, nr. 438), Parijs, 1998
- GAUCHER, G., *Leven van Teresa van Lisieux*, Gent, 1984

- GOUD, J. (ed.), *Een vermoede God: vijf mystieke denkers*, Zoetemeer, 2000
- GREGORIUS DE GROTE, *Vita Benedicti* (Spiritualiteit nr. 10), Nijmegen/Brugge, 1976
- GRÜN, A., *De hemel begint in jezelf. De wijsheid van de woestijnvaders voor mensen van vandaag*, Averbode/Kampen, 1998
- GRÜN, A., *Meesters in de spiritualiteit. Benedictus van Nursia*, Averbode, 2002
- GUEULLETTE, J.M., *Laisse Dieu être Dieu en toi. Petit traité e la liberté intérieure*, Parijs, 2002
- HADEWIJCH, *Het visioenenboek van Hadewijch*, hert. H.W.J. Vekeman, Nijmegen/Brugge, 1980
- HADEWIJCH, *Strofische gedichten*, Leiden, 1983
- HADEWIJCH, *Brieven*, Brugge, 1986
- HAMMARSKJÖLD, D., *Merkstenen*, vert. R.F.M. Boshouwers, inl. H. Blommestijn, Kampen, 1998
- HEINRICH SEUSE, *Het boek van de waarheid*, vert. C.O. Jellema, Groningen, 2004
- HUMBRECHT, T.D., *La vocation dominicaine*, Parijs, 2007
- IGNATIUS VAN LOYOLA, *Geestelijke Oefeningen*, vert. en ing. M. Rotsaert, Averbode/Baarn, 1994
- IGNATIUS VAN LOYOLA, *Het verhaal van de pelgrim*, vert. C. Van Buijtenen, 2^e dr, Averbode, 2000
- JAN VAN HET KRUIS, *Donkere nacht*, Gent, 2001
- JELSMA, A., *Geroepen en op weg gegaan. Een verkenning van de christelijke mystiek*, Zoetermeer, 2004
- JELSMA, A., & BRINKMAN, G., *Wie is wie in de mystiek*, Kampen, 2006
- JELSMA, A., *Zoek en je zult gevonden worden. Mystiek als verrassing*, Kampen, 2007
- JOHANNES CASSIANUS, *Collationes* (Sources chrétiennes nrs. 42, 54 en 64)
- JOHANNES CASSIANUS, *Institutiones* (Sources chrétiennes, nr. 109)
- JOHANNES VAN HET KRUIS, *Mystieke werken*, Ned. vert. Jan Peters & J.A. Jacobs, 2e druk, Gent, 1975
- JOHANNES VAN HET KRUIS, *De donkere nacht van de ziel/ De levende vlam van liefde*, Den Haag, 1996
- JOHANNES TAULER, *Preken*, vert. C.O. Jellema, Groningen, 2004
- JOHNSTON, W., *Mystieke theologie. De wetenschap van de liefde*, Gent/Kampen, 1997
- KEATING, T., *Open Heart, open Mind*, New York, 1992
- KLIJN, A.F.J., *Apostolische Vaders 1*, Kampen, 1981
- LAURENTIN, R., *Trois charismes: discernement, guérison, don de science*, Parijs, 1982
- LECLERC, E., *Symbolen van Godservaring. Een analyse van het 'Zonnelied' van Franciscus*, Haarlem, 1974
- LECLERC, E., *De nacht van de Poverello*, Antwerpen, 1976
- LEPOUTRE, G., *Les charismes chez Saint Ignace de Loyola*, in: *Il est vivant*, (1993) nr. 101, pp. 25-27

LOEFFEN, H. (ed.), *De geschriften van Franciscus van Assisi*, 2e druk, Haarlem, 1976

MAAS, F., *Van God houden als van niemand: preken van Meester Eckhart*, Kampen/Averbode, 1997

MAAS, F., *Spiritualiteit als inzicht. Mystieke teksten en theologische reflecties*, Zoetermeer, 1999

MAÎTRE ECKHART, *Discours du discernement*, vert. en inl., J. Festugière, Parijs, 2003

MARGARETA PORETE, *The Mirror of Simple Souls*. Eng. vert. E.L. Babionsky; New York, 1993

MEDWICK, C., *Teresa van Avila. Een spirituele biografie*, Ned. vert. R. Posthuma, Baarn/Gent, 2002

MEISTER ECKHART, *Het boek van de goddelijke troost*, vert. B. Calis, J. Nagel e.a.), Kampen, 1996

MEISTER ECKHART, *Over God wil ik zwijgen. De traktaten*, vert. C.O. Jellema, Groningen, 1999

MEISTER ECKHART, *Over God wil ik zwijgen. Preken*, vert. C.O. Jellema, Groningen, 2001

MOMMAERTS, P. (ed.), *Hadewijch, visioenen, tekstuitgave, vertaling en commentaar*, 2 dln., Nijmegen, 1979

MOMMAERTS, P. (ed.), *Hadewijch: schrijfster, begijn, mystica*, Averbode/Kampen, 1989

MOMMAERTS, P. (ed.), *De brieven van Hadewijch*, Averbode/Kampen, 1990

NIGG, W., *De man van Assisi. Franciscus en zijn wereld*, Baarn/Tielt, 1976

NOUWEN, H., *De woestijn zal bloeien. Stille en gebed voor onze tijd*, Tielt, 1992

O'DRISCOLL, M., *Catharina van Siena*, Straatsburg, 1995

OUDEMAN, L., *Charisma van onderscheiding der geesten. Een vergelijkend onderzoek tussen twee tradities*, Nijmegen, 1988

PETERS, J., *Joannes van het Kruis. Mystieke werken*, Gent, 1980

PETERS, J. & JACOBS, J.A., *Het donker is mij licht genoeg: bloemlezing uit de werken van Johannes van het Kruis*, Bilthoven, 1974

PSEUDO-DYONISIUS DE AREOPAGIET, *Over mystieke theologie*, vert. en comm. B. Schonmakers, Kampen, 1990

RENAULT, E., *L'épreuve de la foi. Le combat de Thérèse de Lisieux*, Parijs, 1991

RENAULT, E. & ABIVEN, J., *L'oraison thérésienne*, Toulouse, 2002

ROCQUET, C.H., *Ruusbroec. Een inleiding tot zijn persoon en tijd*, Zoetermeer, 2000

ROUKEMA, R., *Gnosis en geloof in het vroege christendom. Een inleiding tot de gnostiek*, Zoetermeer, 1998

SAGNE, J.C., *Traité de théologie spirituelle*, Parijs, 1992

SAGNE, J.C., *Les charismes chez Sainte Thérèse d'Avila*, in : *Il est vivant* (1994) nr. 107, pp. 25-28

SCHILLEBEECKX, *Jezus, het verhaal van een levende*, 9e dr., Baarn, 1975

SIER, A.A.C. (ed.), *Thomas van Celano. Franciscus van Assisi, eerste levensbeschrijving*, Haarlem, 1976

SLAVENBURG, J., *Mystiek en spiritualiteit. Een reis door het tijdloze*, Deventer, 1994

SMITH, E., & CHALMERS, J., *Ontmoeting met God. Een introductie tot innerlijk gebed*, Gorinchem/Gent, 2001

SÖLLE, D., *Mystiek en verzet: 'Gij stil geschreeuw'*, vert. H. van der Vinne, Baarn, 1998

STEGGINK, O. & WAAIJMAN, K., *Spiritualiteit en mystiek*, Nijmegen, 1985

STINISSEN, G., *Een vriend van God: Jan van het Kruis. Levensschets*, Gent, 1990

STINISSEN, G., *Sint-Jan van het Kruis aan het woord. Een keuze uit zijn geschriften*, Gent, 1994

STINISSEN, G., *Zoek mij in jou. Bidden zoals Teresa van Avila*, Gent, 1997

STINISSEN, W., *Verkenning van de innerlijke burcht*, Gent, 1986

STINISSEN, W., *Waar houdt Gij U verborgen? Ontmoeting met Sint-Jan van het Kruis*, Gent, 1987

STINISSEN, W., *De nacht zal lichten als de dag. De donkere nacht bij Johannes van het Kruis*, Gent, 1990

SULLIVAN, F.A., *Charismes et Renouveau Charismatique. Une étude biblique et théologique*, Nouan-le-Fuzelier, 1988

SUMMA, G., *Geistliche Unterscheidung bei Johannes Cassian*, Würzburg, 1992

TAUBE, R., *Im Innern meiner Seele is eine Kammer. Die Mystikerinnen des Mittelalters. Ein Jahreslesebuch*, Gütersloh, 2006

TERESIA VAN AVILA, *Kloosterstichtingen*, Ned. vert. C. Noyen, Gent, 1980

TERESIA VAN AVILA, *De innerlijk burcht. Gewetensbrieven*, Ned. vert. C. Noyen, Gent, 1982

TERESIA VAN AVILA, *Mijn leven: autobiografie*, Ned. vert. C. Noyen, Gent, 1984

TERESIA VAN LISIEUX, *Ik ga het Leven binnen. Gesprekken voor haar dood*, Gent, 1975

TERESIA VAN LISIEUX, *Ik geloofde in Gods liefde*, Gent, 1982

THERESE VAN LISIEUX, *Mijn levensverhaal*, Moerzeke, 2001

THOMAS A KEMPIS, *De navolging van Christus*, vert. G. Wijdeveld, 3e druk, Antwerpen/Kampen, 1995

THOMAS D'AQUIN, *Somme théologique*, tome 2, Parijs, 1984

THOMAS D'AQUIN, *Somme théologique*, tome 3, Parijs, 1985

THOMAS VAN CELANO, *Franciscus van Assisi, tweede levensbeschrijving*, Ned. vert. A.A.C. Sier ofm, Haarlem, 1976

- TODOROFF, B., *Laat heb ik je liefgehad. Christelijke mystiek van Jezus tot nu*, Leuven, 2002
- TUGWELL, S., *De heilige Dominicus*, Straatsburg, 1998
- VALKENBORGH, G., *Alles komt goed; Julian van Norwich, visioenen*
- VAN DEN BROECK, R., *De taal van de Gnosis. Gnostische teksten uit Nag Hammadi*, Baarn, 1986
- VAN DER HORST, P.W., *De woestijnvaders. Levensverhalen van kluizenaars uit het vroege christendom*, Amsterdam, 1998
- VAN DER KOOI, *Tegenwoordigheid van Geest. Verkenningen op het gebied van de leer van de Heilige Geest*, Kampen, 2006
- VAN DOORNIK, N., *Franciscus, een profeet voor onze tijd*, Hilversum, 1973
- VAN DOORNIK, N., *Een vrouw die niet zweeg in de kerk: Catharina van Siena*, Brugge/Nijmegen, 1980
- VAN SCHAIK, J., *In het hart is hij te vinden: een geschiedenis van de christelijke mystiek*, Zeist, 2005
- VERBAAL, W., *Een middeleeuws drama. Het conflict tussen scholing en vorming bij Abaelardus en Bernardus*, Kapellen/Kampen, 2002
- VERDEYEN, P., *Ruusbroec en zijn mystiek*, Leuven, 1981
- VERDEYEN, P., *Willem van Saint-Thierry en de liefde. Eerste mysticus van de lage landen*, Leuven, 2001
- VERDEYEN, P., *Jan van Ruusbroec. Mystiek licht uit de Middeleeuwen*, 3^e druk, Leuven, 2003
- VILHELEM, F.R., *Les charismes chez Saint Jean de la croix*, in : *Il est vivant* (1995) nr. 119, pp. 25-28
- VISSER, G., *Gelatenheid. Gemoed en hart bij Meister Eckhart*, Amsterdam, 2008
- WAAIJMAN, K., *De mystiek van ik en jij*, Kampen, 1991
- WAAIJMAN, K., *De mystieke ruimte van de Karmel*, Gent/Kampen, 1995
- WAAIJMAN, K., *Kansen voor spiritualiteit. Kwetsbaarheid, meerstemmig zelf, differentiedenken*, Baarn, 1996
- WAAIJMAN, K., *Spiritualiteit, vormen, grondslagen, methoden*, Gent/Kampen, 2000
- WAGENAAR, C., *Om met Christus te zijn. Het christelijk oosters monachisme*, deel 1 (Monastieke cahiers, nr. 39), Bonheiden, 1990
- WALGRAVE, J.H., *Mystiek en liefde*, Leuven, 1988
- WELSH, J., *Wanneer de goden sterven. Inleiding op Johannes van het Kruis*, Gent, 2000
- WILLEM VAN ST.-THIERRY, *Meditaties*, Bonheiden, 1978
- WILLEM VAN ST.-THIERRY, *Commentaar op het Hooglied*, Bonheiden, 1984
- WITKAM, J., *Het Woord dat mij liefheeft. De mystiek van Bernardus van Clairvaux*, Uitg. De Ster, 1993
- XX., *Leven, getuigenissen, brieven van de heilige Antonius Abt*, vert. en inl. C. Wagenaar, Bonheiden, 1981

XX, *Vaderspreuken (Gerontikon)*, Bonheiden, 1987

XX., *De minne is al: 19 portretten van vrouwelijke mystieken uit de Middeleeuwen*, Ned. Vert. Ton van der Stap, 's Gravenhage, 1990

XX., *De regel van Augustinus*, vert. V. Hunink, ing. K. Fens, Amsterdam, 2005

Overzicht hele cursus: 0267 op www.stucom.nl

Hoofdstuk I: 0266 op www.stucom.nl

Hoofdstuk II: 0265 op www.stucom.nl

Hoofdstuk III: 0264 op www.stucom.nl

Dit is Hoofdstuk IV: 0263 op www.stucom.nl

Voetnoten van alle hoofdstukken onder 0263 op www.stucom.nl

Meer over Patrick Lens en deze colleges: www.stucom.nl/leerstool (onderwijsaanbod verleden)

Meer over tongengebied, profetie en rusten in de Geest op www.stucom.nl:

[0210.pdf](#) *Acht redenen voor tongentaal* Artikel van K. Slijkerman en J. van Beeck ofm, op basis van een tekst van Kim Kollins

[0190.pdf](#) *'Zo spreekt de Heer', spreekt de Heer zo?* - Prof. dr. Jan van der Veken, Baak, 1988.

Antwoord op vragen, deel 1. N.a.v. lezing over tongentaal, profetie en woorden van kennis.

[0189.pdf](#) *De woordgaven: tongentaal, profetie en woord van kennis* Prof. dr. Jan van der Veken, in 1988 in Baak.

[0085.htm](#) | [0085.doc](#) *Tongen* Uitleg over tongentaal in Bijbel en heden door Jan van Beeck ofm.

[0071.htm](#) | [0071.doc](#) *Tongentaal* - kardinaal Suenens Wat is tongentaal in werkelijkheid en wat is de godsdienstige betekenis? Kardinaal Suenens schrijft er over uit eigen ervaring.

[0174.pdf](#) *Geloof dat de wereld overwint (2)* - Fr. Raniero Cantalamessa, Alpha-conferentie 2005 Zelf Christus leren kennen. De gave van geloof en profetisch spreken. H.Geest nodig. Uit: Idea van de Evangelische Alliantie okt.2006.

[0171.pdf](#) *Ik wil een profet zijn voor God!* - Fr. Raniero Cantalamessa, 3 mei 2000 te Rome. Gods bedoelingen met de charismatische vernieuwing in de RKK. Profetische taak. De macht terug te geven aan God.

[0107.pdf](#) | [0107.doc](#) *Profetieën, ingevingen en visioenen. Omgaan met bijzondere ervaringen.*

Rapport van deputaten voor het contact met de Charismatische Werkgemeenschap Nederland, van de Gereformeerde kerken in Nederland, 1995. - dr. C. van der Kooi e.a.

[0142.htm](#) | [0142.doc](#) *Reflecties op rusten in de Geest* - Kees Slijkerman en het persoonlijke getuigenis Mijn 'geheim' en rusten in de Geest van G.S. Wat zeggen Kardinaal Suenens, pater Tardif en prof. dr Jan Van der Veken over 'vallen in de Geest'?

[0229.pdf](#) *Rusten in de Geest* - Kardinaal Suenens Beschrijving, analyse en criteria bij het 'vallen in de Geest'. Boek uit 1986.

Dit is document 0263 op www.stucom.nl